

Ku tiyisela i phuphu ya ku humelela

Xitsonga

Maxwell N Mamathuba

Ku tiyisela i phuphu ya ku humelela

Yi tsariwile hi Maxwell N Mamathuba
Swifaniso swi dirowile hi Ntibile Zonke

Xi hundzuluxeriwile hi Cohen Shipalana

Tiyisela u tshama eSasekani na tata wa yena,
Ttn Gezani na manana wa yena Mnn Nyanisi
na kokwana wakwe wa xinuna, Ttn Magigwana.

Ku na tindlu timbirhi emugangeni lowu leti nga
jarateriwa hi darata ya mitwa.

Ku se ku ceriwe fandexini ya tikamara ta ntlhanu
kambe ka ha lo akiwa tikamara timbirhi ntsena.

Tiyisela u sungule ku aka yindlu leyi a ha tirha
evhengeleni leri va nge i Muchipisi General
Dealer.

Yindlu leyi'nwana ya mabyanyi kambe leyi
tirhisiwaka tanihi xitanga, hi laha manana
wakwe a swekelaka kona.

Nkarhi wun'wana ndyangu hinkwawo a wu
ta dyela swakudya swo lalela exitangeni.

Tiyisela a ri na malembe ya 12 hi vukhale loko
xitori lexi xi runguriwa ro sungula.

A ri mufana lonene loyi a rhandza ndyangu
wa ka vona na vandyangu hinkwavo.

A kota ku lemuka leswaku a ku ri na swilo swo
tala leswi mindyangu leyin'wana a yi ri na swona
kambe leswi vona a va nga ri na swona.

Tintangha takwe to tala ta vafana a ti ri na
swikanyakanya kambe yena a ri hava na xin'we.

Loko a kombela tatana wakwe ku n'wi xavela
xikanyakanya, a ta n'wi tshembisa leswaku u
ta n'wi xavela loko a kuma mali kutani yena a
amukela n'wangulo wa tatana wakwe.

A xixima tatana wakwe na kokwana wakwe
wa xinuna hi mbilu ya yena hinkwayo.

Ttn Gezani u ve a helela hi ntirho eka Muchipisi General Dealer.

Hambiswiritano, a nga tshamangi hi mavoko kambe u sungurile ku titirha. U sungurile bindzu ra vuvatli kwala kaya ka yena.

U vatlile switulu, matafula, mikombe, tifetho, misi na swin'wana leswi vanhu a va ta n'wi kombela ku n'wi vatllela swona.

Nkarhi wu'nwana Tiyisela a pfuna tatana wakwe loko xikolo xi humile.

A pfa a rhumiwa ku heleketa tioda kumbe ku ya xavisa swin'wana hi mahelo ya vhiki.

Kambe hi ku famba ka masiku, ku xavisa a swi nanayila kufikela laha Ttn Gezani a lemukeke leswaku a nga ha endli mali ku fana na le ku sunguleni.

Mikombe na tifetho a swi xaviwa ku antswa swinene. Leswi swi sungurile ku n'wi vilerisa no tlhela swi n'wi vangela ntshikilelo.

Ndlela ya mahanyelo yakwe yi cincile loko a nga ha koti ku tiyisela no hela mbilu. U sungurile ku n'an'a no tshamela ro kaneta xin'wana na xin'wana.

Tiyisela a nghena xikolo ephurayimari leyi nga kusuhi na le kaya kakwe.

Manana wakwe a tshamela ro n'wi khutaza ku dyondza xikolo hi matimba hikuva dyondzo a yi ta n'wi humesa evuswetini.

U yingiserile manana wakwe kutani a sungula ku va na rirhandzu ra ku hlaya tibuku.

A nga hlayi tibuku ta le xikolweni ntsena kambe na tin'wana leti a ti kuma.

A tlhela a hlaya na maphephahungu na timagazini. Leswi swi endlile leswaku a kuma vutivi na vuxokoxoko ku tlula tintangha takwe.

Gezani a tshamela ro lomba buku endzhaku ka mavhiki mambirhi kumbe manharhu kusuka elayiburari ya xikolo.

A tlhela a hlaya tibuku ta switori ta Xinghezi, leswi ndlandlamuxeke vuvulavuri byakwe bya Xinghezi.

Hikokwalaho ka sweswo, vadyondzisa va n'wi ndhundhuzerile hikwalaho ka matirhelo ya kahle. A tshamela ro kuma timaraka ta le henhla eka swikambelwana leswi a swi tsariwa.

Loko manana wakwe a landza rhipoto, a tlhelela ekaya a tsakile swinene.

Yunifomo ya xikolo ya Tiyisela se a yi kwalarile hikwalaho ko tshamela ku nhlatswiwa.

A yi tlhela yi va na swihaxwa swo hlayanyana. Manana wakwe a yi rhungile hinkwako laha ku handzukeke.

Vanhwana van'wana va kale va n'wi pfuna loko a yile enambyeni ku ya hlantswa mpahla yakwe.

Va lemukile leswaku a nga ri na xisibi xo ringana, kambe o va na rikatla ra xisibi ntsena.

Va n'wi nyikile xisibi xa mapa xo tala swinene lexi a ta xi tirhisa na nkarhi lowu taka. U nkhinsamile a nkhesa vanhvana lava tintswalo ta vona.

Tiyisela a nga ri na tantanghu ta xikolo. Mutswala wakwe u kale a n'wi nyika phere ya tintanghu, kambe a ti nga ri ta xikolo.

U kale a phalariwa hi mihlangano ya NECT na Woolworths. Va nyikerile hi tintanghu ta xikolo eka vadyondzi va le xikolweni xakwe.

Minyikelo leyi yi nyiketiwile eka ntlangu lowu veke kona exikolweni. Vadyondzi vo karhi ku katsa na Tiyisela va amukerile tintanghu na tibeke ta xikolo.

Masiku man'wana Tiyisela a pfa a ya exikolweni a nga dyangi nchumu.

Nkateko wa kona, ku na nongonoko wo phamela vadyondzi swakudya exikolweni hi mikarhi ya ku wisanyana.

Tiyisela na vadyondzi van'wana kusuka emindyangwini leyi sweleke a va hamba va nyikiwa swakudya leswi saleke.

A va ta famba na swakudya ku ya lalela swona. Loko swikolo swi pfala a va ta nyikiwa swakudya swimbisi leswi nga boliki, boliki kufana na mugayo na tinyawa. Leswi a tiyisisa leswaku a va dlayi hi ndlala hi nkarhi wa ku pfala ka swikolo.

Loko a ri eka Giredi ya 7, tata wakwe Gezani u n'wi lulamiserile ku ya nghena eXikolweni xa Sekondari ya Nyeleti.

U yile ku ya teka no tata tifomo ta xikombelo xa ku amukeriwa eka Giredi ya 8.

U pasile Giredi ya 7 hi timaraka ta le henhla, kutani a amukeriwa eXikolweni xa Sekondari ya Nyeleti.

Yunifomo ya xikolo a yi hambanile na leyi ya le phurayimari, handle ka tintanghu ta xikolo ntsena leti a ti fana.

Tatana wakwe u fambile na yena eswitolo ku ya n'wi xavela buruku na hembe yin'we ntsena.

A nga swi kotangi ku n'wi xavela tireksuti hikuva a ri hava mali yo ringana.

Tiyisela u amukeriwile eXikolweni xa Sekondari ya Nyeleti.

Swichudeni a swi fanele ku ambala yunifomo ya swona hi Musumbhuluku, Ravumbirhi na Ravumune.

Hi Ravunharhu a ku amberiwa tireksuti hikuva a ri ri siku ra mitlangu.

Ravuntlhanu a ku ri siku ra ku ambalela ku titlonya hi swambalo leswi va swi rhandzaka, kambe a va fanele ku hakela R5,00.

Tiyisela a hamba a kuma nxupulo wa ku ka a nga ambali tireksuti hi Ravunharhu.

A nga kalangi a xixima masiku ya ku titlonya hi swambalo swihi na swihi exikolweni hikuva a ri hava mali hambu swambalo swa manyunyuu.

Endzhaku ka tin'hweti to karhi a ri exikolweni xa le henhla, Tiyisela u twile vutomi byi n'wi tikela swinene.

A ambala yunifomo yin'we vhiki hinkwaro. Xiyimo xi vuyile xi nyanya swinene loko hi Ravunharhu rin'wana buruku rakwe ri ta handzuka hala ndzhaku.

U tshikile hembe yakwe yi humile endzeni ka buruku leswaku yi kota ku pfala laha ku boxekeke.

Leswi swi vangile leswaku vadyondzisi va kongomana na yena hikuva endlelo ra muxaka lowu a ri nga pfumeleriwi exikolweni.

Hi nhlikani wolowo Tiyisela u vulavurile na vatswari vakwe laha a va hlamuseleke leswaku vutomi a byi n'wi tikela swinene exikolweni.

U va byerile leswaku yena u vona swi antswa ku va a tshika xikolo hikuva wa xaniseka.

Tatana wakwe u komberile Tiyisela ku n'wi nyika tibuku ta migingiriko ya siku na siku a vona.

Loko a kamberile tibuku, Ttn Gezani u lemukile leswaku Tiyisela u kumile timaraka ta le henhla eka mitirho ya le tlilasini, mitirhokaya na swikambelwana.

U te: “Nwananga u tirha kahle eka tidyondzo ta wena hinkwato. Leswi hi swona swi nga swa nkoka ku tlula hinkwaswo, leswin’wana hinkwaswo swi ta hundza.”

Manana wakwe u te, “Ku tiyisela i phuphu ya ku humelela, dyondzo hi rona tlhari leri nga ta ku kutsula evuswetini.”

Tiyisela u hlamurile a ku, “Ndza swi twisisa leswi mi swi vulaka, kambe ndza xaniseka exikolweni. Ndzi tshikeni ndzi wisa lembe rin’we loko ha ha ringeta ku hlengeleta malinyana kutani ndzi ta vuyela exikolweni lembe leri taka. Ndzi ta pfluxa xirhapa, ndzi byala no xavisa matsavu ndzi tlhela ndzi pfuna tatana eka ntirho wa vona wa vuvatli.”

Tatana wakwe u te: “Ndzi pfumeleli ndzi ya vulavula na nhloko ya xikolo. Manana wa wena u ta pfa a ri karhi a rhunga buruku leri handzukeke.”

Ttn Gezani u sukile a ya eka Mugwena, nhloko ya xikolo. Mugwena u tshama endlwini ya xithezi, ku jarateriwile hi khumbi leri akiweke hi maribye lamo tsemeleriwa kahle.

U yimile egedeni kutani a huwelela a ku, “Ndzawini!”

Gede yi sungurile ku tipfula hi yoxe handle ko susumetiwa hi munhu. Kutani Ttn Mugwena u humelerile a n’wi amukela.

“Loko ndzi vona gede yi tipfula hi yoxe handle ko vona munhu ekusuhi, a ndzi tibyerile leswaku ndzi ta dlayiwa hi timbyana.” Ku vula Ttn Gezani.

Ttn Mugwena u angurile a ku, “A ndzi ri ku pakeni ka movha egaraji, kambe a ku na timbyana laha kaya.”

“I xihlamariso ku mi vona laha kaya Ttn Gezani! I khale ndzi nga se mi vona!! ntiyiso, ndzi hetelerile ku ta laha kaya loko ndzi ta endla tixelufu egarajini ya n’wina.” Ku angula Ttn Gezani.

Loko va ta va va tshamisekile endlwini, Ttn Gezani u hlamuserile ku tikeriwa loku a hlanganaka na kona loko swi ta eka ku fikelela swilaveko swa xikolo xa n’wana wakwe.

“Sweswi jaha ri ehleketa ku pfa ri wisilenyana hi swa xikolo, ku fikela loko hi ta va hi kumile mali. Ndzi nga ka ndzi nga vi na kurhula emiehleketweni ya mina hikuva i jaha ro tlhariha swinene. Tlhandlakambirhi, tiko ri ta ku yini hi mina?”

Ttn Mugwena u te, “Ndzi ta ku pfuna ntsena loko a hamba a ta tirha laha kaya loko xikolo xi huma. N’wi byele a ta ndzi vona ehofisini ya mina mundzuku nimixo.” Ttn Gezani u sukile a tsakile swinene.

Loko Gezani a fika ekaya, u hlamuserile nsati na n'wana hinkwaswo, kutani a gimeta hi ku vula leswaku, "Xo sungula eka hinkwaswo, u fanele ku ya ehofisini ya nhloko ya xikolo mundzuku nimixo."

Nhloko ya xikolo u byerile Tiyisela leswi a faneleke ku swi endla loko a fika ekaya kakwe kutani a tshembisa ku n'wi xavela yunifomo na tireksuti.

Kutani kusukela siku rero, Tiyisela a hamba a ya tirha ekaya ra nhloko ya xikolo nhlekanhi wun'wana na wun'wana. Tiyisela a hamba a hatlisa ku chayisa hi masiku ya Muqghivela naswona a nga tirhi hi masiku ya Sonto.

Ttn Mugwena u xavile yunifomo hinkwayo ku ya hilaha a tshembiseke hakona. Emahlweni ya lembe, Tiyisela u pasile Giredi ya 8 hi timaraka ta le henhla swinene.

U yile emahlweni a ri karhi a tirha eka nhloko ya xikiolo na lembe leri landzeleka a tlhela a pasa na Giredi ya kaye.

Ttn Mugwena a ri na vana vambirhi, ku nga Dyondzo na Tlangelani.

Dyondzo a ri lonkulu kasi Tlangelani a ringana na Tiyisela hi vukhale naswona a va ri eka giredi yin'we.

Hambiswiritano, Dyondzo na Tlangelani a va nghena eXikolweni xa Sekondari ya Hluvukani

A va famba hi thekisi hikuva xikolo a xi ri ekule.

Hi Muqghivela Tiyisela a hamba a pfuna
Tlangelani hi ntirhokaya wakwe.

Hambileswi a ri eka giredi ya le henhla, Dyondzo
a hamba a ndhundhuzela Tiyisela hi vutivi lebyi
a ri na byona eka tidyondzo ta Metse na Sayense.

Havambirhi, Tlangelani na Tiyisela va paserile
eka Giredi ya 11 loko lembe ri hela.

Loko a ri eka Giredi ya 12, Tiyisela u hetile nkarhi
wakwe wo tala endyangwini wa Mugwena.

A ta yimela Tlangelani ku kondza a vuya
exikolweni ku ta n'wi pfuna hi ntirhokaya wakwe.

Hambileswi a nga tirhi hi masiku ya Sonto, a ta
ya eka Mugwena ku ya hlaya tibuku na vona.

Tiyisela u pasile Giredi ya 12 hi tinyeleti eka
tidyondzo ta Metse, Sayense na Xinghezi.

Tikhampani to tala ti n'wi nyikile basari yo
ya dyondza eyunivhesiti leyi a yi tsakelaka.

U hlawurile basari leyi a yi nyikiwa hi khampani yin'wana leyikulu ku ya dyondzela Vuinjhiniyara bya swa Mbango eYunivhesiti ya Kapa.

Khampani yi tinyiketerile ku n'wi hakelela xikolofisi, vutshamo, swakudya, switirhisiwa swa dyondzo, tibuku na xifambo.

Va n'wi xaverile thikithi ra xihahampfhuka laha a haha ro sungula evuton'wini byakwe. Hi Khotavuxika u rhumerile tatana wakwe malinyana yo hetisa yindlu.

U byerile tatana wakwe leswaku mali leyi a n'wi rhumeleke yona a yi ri leyi a yi hlayiseke kusuka eka mali yo dya leyi a nyikiweke hi khampani. A hamba a va rhumela na mali yo xava swakudya, ku tiyisisa leswaku a va kayiveli hi swakudya ekaya.

Tiyisela u hetile tidyondzo takwe ta Vuinjhiniyara bya swa Mbango hi lembe ra vumune. Vatswari vakwe na vona va khandziyile xihahampfhuka ro sungula ku ya hlalela ntirho wa ku ambala ka n'wana wa vona gaweni.

Khampani yi n'wi nyikile ntirho eXifundzeninkulu xa KapaVupeladyambu. Endzhaku u vuyile a rhumeriwa eXifundzeninkulu xa Gauteng ku ya rhangela rhavi ra khampani.

Loko a vuyile ekaya hi tiholideyi u endzerile Ttn Mugwena ku ya n'wi nkhensa eka mpfuno lowu a n'wi nyikeke wona loko a ha ri xichudeni eXikolweni xa Sekondari ya Nyeleti U tlherile a akela tatana wakwe muako lowukulu wo tirhela kona a tlhandlekela hi ku n'wi xavela na switirhisiwa swa gezi. Hakunene ku tiyisela i phuphu ya ku humelela.

SWIKHENSO

Yi tsariwile hi

Maxwell N Mamathuba

Swifaniso swi dirowile hi

Ntibile Zonke

Muhleri 1

Pandelani Claudine Rambau

Muhleri 2

Mukondeleli Constance N̄n̄mbahe

Muhleri 3

Ndivhuwo Mulaudzi

Mutumbuluxi

PixelPing Design

Muhundzuluxeri

Cohen Shipalana

Muhlerinkulu

Mafemani Baloyi

ISBN 978-0-638-00815-9

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

